

ÚVOD DO TRESTNÍHO PRÁVA **hmotného a procesního – I**

obecná část

Prof. JUDr. V. Kratochvíl

TRESTNÍ PRÁVO PROCESNÍ

PŘEDNÁŠKA I.:

Úvodní výklady

■ 1. Pojem trestního práva procesního a trestního řízení, jejich předmět

– **Trestní právo procesní (TPP)**

- právní odvětví, které v návaznosti na TPH chrání před ČST tím, že upravuje **postup** orgánů činných v trestním řízení (OTŘ) a dalších subjektů na řízení zúčastněných, při zjišťování pachatelů ČST, rozhodování o nich a při výkonu těchto rozhodnutí; působí též preventivně;

– **Trestní řízení (TR)**

- zákonem upravený postup OTŘ a dalších subjektů na řízení zúčastněných, při zjišťování **skutků** majících znaky ČST a jejich pachatelů, při ukládání a výkonu trestních sankcí (trestů, ochranných opatření a opatření), s cílem působit i preventivně;

– **Společné a odlišné znaky TPP+ TR**

- **TPP má jako svůj předmět právní úpravy TR**
- **TR má jako svůj předmět skutek podezřelého, obviněného**

■ 2. Účel (funkce) TPP + TŘ

– **Účel (funkce) TPP**

- chránit (jednotlivce a společnost před ČST);
- regulovat (TPP procesní vztahy mezi subjekty TŘ, např. mezi policejním orgánem a obviněným, § 160 TrŘ ...);
- prevence ČST a upevňování zákonnosti;

– **Účel TŘ**

- zjistit a procesně dokázat ČST, tj. že se stal, nebo nestal a kdo je jeho pachatelem;
- uložit a vykonat (pokud možno) spravedlivé trestní sankce;
- prevence ČST a upevňování zákonnosti;

– **Účel zákona o TŘ soudním, trestního řádu, TrŘ (§ 1)**

- upravit **TŘ**, aby plnilo svůj účel podle **TPP**;

Pojem a účel TPP, TŘ, TrŘ úzce souvisí jako prostředek (TrŘ) + cíl (TŘ, TPP)

■ 3. Základní zásady TPP/TRŘ

– *Pojem základních zásad TPP/TRŘ*

- vůdčí právní ideje, na nichž se TPP/TRŘ zakládá a jimž tuto povahu přiznává TrŘ (§ 2 – katalog základních zásad);
- východiska *tvorby, interpretace* a *aplikace* TPP;

– *Druhy základních zásad TPP/TRŘ*

- **z. obecné** (z.: zákonnosti, rychlosti, spolupráce se zájmovými sdruženími občanů, práva na obhajobu);
- **z. zahájení TRŘ** (z.: oficiality, legality, obžalovací);
- **z. veřejnosti;**
- **z. dokazování** (z.: „materiální“ pravdy, presumpce nevinny, vyhledávací, bezprostřednosti a ústnosti, volného hodnocení důkazů); podrobně viz přednáška č. VI;

– *Význam základních zásad TPP/TRŘ*

- pro *tvorbu, interpretaci* a *aplikaci* norem TPP

■ z. zákonnosti TŘ

- § 2/1 TrŘ: nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví tento zákon:
- § 160/1, 2 TrŘ: ...“sdělení obvinění” ...
- § 67 TrŘ – materiální vazební právo ...
- § 75 TrŘ – zadržení obviněného ...
- § 76 TrŘ – zadržení podezřelého ... atd.

■ z. rychlosti TŘ

- § 2/4 TrŘ: ...Trestní věci se musejí projednávat co nejrychleji a s plným šetřením práv a svobod zaručených LZPS a MS ...:
- nepřiměřená délka TŘ – typický důvod stížností k ESLP ...;
- nepřiměřená délka TŘ – jedno z hledisek stanovení druhu a výměry trestu (§ 39/3 TrZ);

■ z. legality TŘ

- § 2/3 TrŘ: státní zástupce je povinen stíhat všechny TČ, o nichž se dozví, ... výjimky jsou možné (oportunita: § 172/2, c) TrŘ):
- procesní legalitu ve smyslu § 2/3 TrŘ nutno odlišovat od z. zákonnosti ve smyslu § 2/1 TrŘ;

■ 4. Místo TPP v právním řádu ČR (jeho vztah k ostatním odvětvím práva)

– **TPP + TPH**

- „spojité nádoby“, zároveň relativně samostatná právní odvětví (srov. zproštění obžaloby, jelikož skutek se nestal);

– **TPP + ÚstP**

- TPP je „minimum“ ústavního práva, ÚstP limituje TPP (hl. v. čl. 37, čl. 38 a čl. 40 LZPS);

– **TPP + SprPPr**

- TPP (upravuje řízení o ČST), správní právo procesní (upravuje řízení o **přestupcích**); platí zde podobné zásady, např. **oficiality** x návrhové přestupky, **presumpce nevin**);
- nejde-li ve věci o ČST, jako přestupek se postoupí ...

– **TPP + ObčPPr**

- TPP (upravuje řízení o ČST, z. **oficiality, vyhledávací**), občanské právo procesní (upravuje např. sporné řízení ve věcech majetkových, z. **dispoziční, projednací** ...)
- **adhezní řízení** – řízení o NŠ podle ObčP, které je součástí TRŽ

- **5. TPP a související neprávnické obory (kriminologie, penologie, kriminalistika)**
 - **TPP + kriminologie (viktimologie)**
 - poznatky kriminologie (viktimologie) slouží OTŘ při řešení prevence kriminality prostředky TPP; např. vyrozumění poškozeného o propuštění nebo o útěku obviněného z vazby (§ 70a/2 TrZ) má preventivní cíl;
 - **TPP + penologie (penitenciaristika)**
 - poznatky penologie (penitenciaristiky) slouží OTŘ (soudu) při volbě nejúčinnějších sankcí a jejich výkonu; např. zařazování a přeřazování pachatelů do typů věznic (§ 56, § 57 TrZ);
 - **TPP + kriminalistika**
 - poznatky kriminalistiky slouží OTŘ při efektivním zjišťování ČST a jejich pachatelů; např. daktyloskopie, analýza DNA ...
 - kriminalistika „dodala“ TPP některé zvláštní způsoby dokazování; např. konfrontace, rekognice, rekonstrukce ...

6. Vnitrostátní prameny trestního práva procesního

- **zákonné prameny**
 - TPP je právo výlučně zákonné, obsažené může být jen v zákonech; TrŘ, ZSM; čl. 8 odst. 2 LZPS („... stíhán ... způsobem, který stanoví zákon.“)
- **podzákonné prameny**
 - nejsou v souladu s LZPS, je-li TPP obsažené v podzákonných pramenech, např. ve vyhlášce MS (řád výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody);
- **nálezy Ústavního soudu (ÚS)**
 - pramenem TPP jsou pouze nálezy pléna ÚS, nikoli nálezy senátů; např. pl. nález č. 219/2010 Sb. (§ 83a odst. 1 TrŘ: jen **soudní** příkaz k prohlídce jiných prostor a pozemků, a to i v přípravném řízení)
- **mezinárodní smlouvy (MS)**
 - MS ve smyslu čl. 10 Ústavy nejsou pramenem TPP, mají pouze před TrŘ přednost při aplikaci, stanoví-li MS něco jiného; např. zastavení tr. stíhání pro překážku věci pravomocně rozhodnuté (přestupek – TC) přímo na základě čl. 4 Dodatkového protokolu č. 7 k Evropské úmluvě o ochraně LPZS: ne bis in idem, zákaz dvojího postihu; § 172/2, b): ... může zastavit ...
- **evropské právní akty**
 - sekundární prameny evropského práva nejsou pramenem TPP, nicméně toto právo má na TPP jistý vliv a účinek, viz transpozice a implementace dřívějších rámcových rozhodnutí či směrnic; to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPP; např. *Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi jednotlivými členskými státy (2002/584/JVV) a §§ 403 a n. TrŘ;*

- **7. Struktura a působnost TrŘ (druhy působnosti, výklad a analogická aplikace)**
 - **struktura TrŘ**
 - obecná část : „vytknutí před závorku“ obecných definic pojmů, institutů, které používá část zvláštní; např. soud, protokol, vazba, zadržení, svědek, rozhodnutí ... apod.
 - zvláštní část : ona „závorka“ obsahující speciální úpravu stadií TrŘ; např. přípravné řízení, hlavní líčení, řízení opravné (o odvolání, dovolání ... apod.);
 - **působnost TrŘ**
 - právně závazný dopad úkonů OTŘ a dalších subjektů, opřených o TrŘ, z hlediska času, místa, osoby a věci; vzhledem k tomu se rozlišuje působnost *časová, místní, osobní a věcná*;
 - **výklad TrŘ**
 - zjišťování obsahu právních norem obsažených v TrŘ, ZSM (Znát zákony neznamena znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení); druhy výkladu: např. soudní, vědecký, gramatický, systematický, logický, doslovný ...atd.
 - **aplikace TrŘ**
 - přímé použití ustanovení TrŘ, ZSM v konkrétním řízení, která tomuto typu řízení odpovídají; např. vyšetřování konkrétního TC ...
 - nepřímé – analogické – použití TrŘ na konkrétní případ je zpravidla přípustné, pokud jde proti limitům ochrany základních práv a svobod, je nepřípustné; např. cestou analogie nelze rozšiřovat důvody a podmínky vzetí do vazby (vzdor podobnému postavení obviněného a podezřelého nelze naposledy uvedeného vzít do vazby, tj. analogicky jako obviněného);

Subjekty TŘ

- **8. Subjekty trestního řízení a procesní strany (způsobilost být stranou, procesní způsobilost,)**
 - **Pojem subjektu TŘ**
 - státní orgány, fyzické a právnické osoby vykonávající vlastním jménem vliv na TŘ, vybavené k tomu procesními právy a povinnostmi; např. OTR, obviněný, poškozený, obhájce, ministr spravedlnosti ... ;
 - **Pojem procesní strany v TŘ (§ 12 odst. 6 TrŘ)**
 - subjekty oprávněné před soudem uplatňovat (státní zástupce) nebo podporovat (poškozený) obžalobu nebo proti ní sebe (obžalovaný...) nebo jiného obhajovat (příbuzný obžalovaného v pokolení přímém, obhájce obžalovaného ...);
 - kontradiktornost trestního řízení před soudem (§ 215/2 TrŘ – státní zástupce, obžalovaný a jeho obhájce – procesní strany realizující kontradiktornost trestního řízení v hlavním líčení);
 - **Způsobilost být stranou**
 - právní způsobilost mít procesními práva a povinnosti v TŘ, žádným způsobem limitovaná, zejm. ne způsobilostí k právním úkonům; např. obviněný (i 16letý);
 - **Procesní způsobilost**
 - právní způsobilost vlastními procesními úkony ovlivňovat TŘ, žádným způsobem limitovaná, zejm. ne způsobilostí k právním úkonům; např. obviněný (i 16letý), kdy však jeho zákonný zástupce, obhájce konají v jeho prospěch i proti jeho vůli ...

9. Orgány činné v trestním řízení (OTŘ: soud, státní zástupce, policejní orgán; § 12 odst. 1 TrŘ)

- **Soud** (*ústavní princip: jen soud rozhoduje o vině a trestu ...*)
 - okresní (I. st. nalézací), krajský (I. st. nalézací, II. st. odvolací), vrchní (II. st. odvolací) a Nejvyšší (III. st. dovolací, stížnost pro porušení zákona);
- **Státní zástupce** (*dozor nad zákonností přípravného řízení trestního /PŘTr/, veřejný žalobce u hlavního líčení*)
 - SZ-ce OSZ-ství (I. st.), SZ-ce KSZ-ství (I. + II. st.), SZ-ce VSZ-ství (II. st.) a SZ-ce NSZ-ství (III. st.);
- **Policejní orgán** (*útvár Policie ČR, § 12/2 TrŘ, SKPV, ÚOOZ*)
 - „servisní“ orgány pro státního zástupce (v PŘTr) a soud (§ 158f TrŘ);
 - organizaci a působnost policie stanoví zákon o Policii ČR a vnitřní předpisy;
 - postavení policejního orgánu mají i jiné orgány; např. Vojenské policie v řízení o TČ příslušníků ozbrojených sil, Inspekce PolČR v řízení o TČ policistů ...;

■ 10. Pomocné orgány OTŘ (probační úředník, tlumočník)

– **Probační úředník (§ 27b TrŘ)**

- úředník *Probační a mediační služby* (zák. č. 257/2000 Sb.);
- *PMS* vytváří předpoklady k projednání věci ve zvláštním tr. řízení (např. narovnání), nebo k uložení trestu nespojeného s OS (OPP), odborně vede obviněného a pomáhá mu, sleduje a kontroluje jeho chování (probace, mediace);
- úkoly *PMS* v TrŘ plní úředníci a asistenti této služby, pro státní zástupce a soudy;

– **Tlumočník (§ 28 TrŘ)**

- ustanoven ... podle zákona o znalcích a tlumočnících;
- přibere jej v konkrétní trestní věci OTŘ;
- realizuje právo obviněného jednat v mateřském jazyce;
- zajišťuje překlad písemností pro účely TrŘ;
 - např. doručení nepřeloženého usnesení podle § 160/1,2 TrŘ nemá účinky zahájení trestního stíhání ...;

- **11. Osoba, proti níž se řízení vede (podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený)**
 - ***Podezřelý (§ 76/1, § 179b/2, 3 TrŘ)***
 - osoba jen zadržaná policejním orgánem, trestně nestíhaná;
 - osoba, jíž bylo ve zkráceném PŘTr sděleno podezření;
 - podezřelého lze zadržet (§ 76 TrŘ), nelze ho vzít do vazby;
 - ***Obviněný (§ 32, § 160/1, 2 TrŘ)***
 - osoba, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání doručením usnesení o tomto úkonu; práva a povinnosti obviněného;
 - obviněného lze vzít do vazby;
 - ***Obžalovaný (§ 12 odst. 8 TrŘ)***
 - obviněný, v jehož trestní věci bylo nařízeno hlavní líčení;
 - ***Odsouzený (§ 12 odst. 9 TrŘ)***
 - pravomocně odsouzený obžalovaný (tj. pachatel ČST);

- **12. Obhájce a jiné osoby s obhajovacími právy (advokát, zákonný zástupce obviněného, osoby se samostatnými obhajovacími právy)**
 - **Obhájce (§ 35 TrŘ)**
 - obhájcem obviněného v TrŘ může být jen **advokát** (ve smyslu zákona o advokacii), o. na **plnou moc**, o. **ustanovený**;
 - advokát nemůže obhajovat, je-li zároveň v téže věci obviněným, svědkem nebo zúčastněnou osobou;
 - o. činí úkony jménem obviněného;
 - **Zákonný zástupce obviněného (§ 34 TrŘ)**
 - zbaveného zp. k právním úkonům: opatrovník;
 - omezeného ve zp. k právním úkonům: rodič, osvojitel, poručník, kolizní opatrovník a opatrovník nezletilce;
 - **Osoby se samostatnými obhajovacími právy**
 - činí úkony ve prospěch obviněného **svým jménem**;
 - příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel a druh; orgán sociálně-právní ochrany dětí;

■ 13. Poškozený a oběť trestného činu

– *Poškozený (§ 43 TrŘ)*

- ten, komu bylo TČ ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda (např. TČ-em podle § 181 TrZ);
- právo na NŠ majetkové či vyjádřitelné v penězích (bolestné) lze uplatnit v *adhezním řízení*, morální či jinou škodu nelze;
- ostatní práva poškozeného: podávat návrhy, nahlížet do spisů, účastnit se hlavního líčení ...
- stojí na straně obžaloby;

– *Oběť (§ 2 zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem TČ, č. 209/1997 Sb.)*

- fyzická osoba, které v důsledku TČ vznikla škoda *pouze* na zdraví nebo osoba pozůstalá po oběti TČ, např. vraždy, za podmínek stanovených citovaným zákonem;
- peněžité pomoci se poskytne, pokud škoda na zdraví ... nebyla plně uhrazena;
- pomoc poskytuje Ministerstvo spravedlnosti;

■ 14. Zúčastněná osoba

– *Zúčastněná osoba (§ 42 TrŘ)*

- ten, jehož věc nebo jiná majetková hodnota byla **zabrána** nebo má být zabrána (§ 101 TrZ);
- má právo se k věci vyjádřit, být přítomen při hlavním líčení, činit návrhy, nahlížet do spisů ...
- stojí na straně obhajoby;